

CHOWANNA

TOM 2 (33)

EDUKACJA WOBEC STAROŚCI — TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ

pod redakcją Agnieszki Stopińskiej-Pająk

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor naczelny
Dr hab. Zbigniew Spendel

Recenzenci
Prof. zw. dr hab. Wojciech Kojs, prof. zw. dr hab. Stanisław Palka

Rada Naukowa

Prof. dr hab. Jerzy Brzeziński
Prof. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak
Prof. dr hab. Kazimierz Denek
Prof. dr hab. Tadeusz Frąckowiak
Prof. dr hab. Adam Frączek
Prof. dr hab. Stanisław Juszczak
Prof. dr hab. Stanisław Kawula
Prof. dr hab. Wojciech Kojs
Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski
Prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński
Prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki
Prof. dr hab. Mieczysław Łobocki
Prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka
Prof. dr hab. Stefan Mieszalski
Prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski
Prof. dr hab. Czesław Nosal
Prof. dr hab. Irena Obuchowska
Prof. dr hab. Wincenty Okoń
Prof. dr hab. Stanisław Palka
Prof. dr hab. Karol Poznański
Prof. dr hab. Andrzej Radziewicz-Winnicki
Prof. dr hab. Bronisław Siemieniecki
Prof. dr hab. Tomasz Szkudlarek
Prof. dr hab. Bogusław Śliwerski
Prof. dr hab. Andrzej de Tchorzewski
Prof. dr hab. Janina Wyczęsany

Kolegium Redakcyjne

Prof. dr hab. Teresa Borowska
Prof. dr hab. Barbara Kożusznik
Prof. UŚ dr hab. Katarzyna Popiołek
Prof. UŚ dr hab. Jan M. Stanik
Prof. dr hab. Adam Stankowski
Dr hab. Agnieszka Stopińska-Pająk
Prof. UŚ dr hab. Ewa Syrek
Prof. UŚ dr hab. Anna Nowak

Sekretarz Redakcji

Dr Beata Pitula

www.chowanna.us.edu.pl

Adres Redakcji / Editorial Adress
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu Śląskiego
40-126 Katowice, ul. M. Grażyńskiego 53
tel./fax (032) 258-94-82
e-mail: zbigniew.spendel@us.edu.pl

Spis treści

Wstęp (<i>Agnieszka Stopińska-Pająk</i>)	7
--	---

Artykuły

Uczyć się do/w starości — edukacyjne wyzwania

AGNIESZKA STOPIŃSKA-PAJĄK „Szkola starości” — być, aby się uczyć	11
KRZYSZTOF MALISZEWSKI Odwaga starości	25
URSZULA TABOR Metafory starości — interpretacja tematu starości w dziełach malarstwa	33
MAŁGORZATA DZIĘGIELEWSKA Edukacja jako sposób przygotowania do starości	49
DOMINIKA SKOWROŃSKA Edukacja i samorealizacja w procesie przygotowania do starości i wizji starości osób w wieku średnim — sprawozdanie z badań	63

Seniorzy w społeczeństwie wiedzy

ZOFIA SZAROTA Seniorzy w przestrzeni kulturalno-edukacyjnej społeczeństwa wiedzy	77
OLGA CZERNIAWSKA Uniwersytet Trzeciego Wieku, 30 lat działania. Przemiany, dylematy i oczekiwania w epoce ponowoczesnej	97
HELENA HRAPKIEWICZ Uniwersytety trzeciego wieku jako jedna z form kształcenia osób starszych	115
RENATA KONIECZNA-WOŹNIAK Udział ludzi starszych w edukacji nieformalnej	127

MONIKA SULIK	
Jesień życia kobiety — aspekty edukacyjne	143

GRAŻYNA KEMPA	
Społeczno-edukacyjne problemy czasu wolnego senierek na tle własnego życia na Górnym Śląsku i współczesnych zmian cywilizacyjnych . . .	155

Edukacja przeciw marginalizacji seniorów

MARIA KUCHCIŃSKA	
Edukacja przeciw marginalizacji seniorów	173

ELŻBIETA TRAFIAŁEK	
Narodowa strategia spójności a profilaktyka wykluczenia społecznego ludzi starych	187

JERZY HALICKI	
Edukacja w starości jako działanie poprawiające jakość życia seniorów	203

AGNIESZKA MAJEWSKA-KAFAROWSKA	
Edukacja (seniorów?) w procesie rewalidacji społecznej starzejącego się społeczeństwa	213

Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna

ANNA LESZCZYŃSKA-REJCHERT	
Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna — założenia i formy realizacji	225

AGATA CHABIOR	
Społeczny wymiar kształcenia gerontologicznego — aspekt teoretyczno-praktyczny	235

ANNA WITIUK-MISZTAŁSKA, TOMASZ MISZTAŁSKI	
Pozagenetyczne czynniki kształtujące proces korzystnego starzenia — spojrzenie geriatry	247

Recenzje

Monika Jaworska, Lech Witkowski: <i>Przeżycie — przebudzenie — przemiana. Inicjacyjne dynamizmy egzystencji ludzkiej w prozie Hermanna Hessego (tropy i kategorie pedagogiczne)</i> . Bydgoszcz—Kraków—Szczecin, UKW 2007. (Krzysztof Maliszewski)	265
--	-----

Ryszard Wroczyński. <i>Życ w ludziach i dziełach</i> . Red. Ewa Kozdrowicz, Tadeusz Pilch. Warszawa, Pedagogium — Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej 2007. (Mariusz Cichosz)	269
--	-----

Z tęsknoty za mistrzem. Red. Jacek Kurek, Krzysztof Maliszewski. Chorzów, MDK „Batory” w Chorzowie 2007. (Łukasz Michalski) . . . 275

Martha C. Nussbaum: *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego.* Przekł. A. Męczkowska. Wrocław, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej 2008. (Beata Piłula) 279

Wspomnienia

Pożegnanie Profesor Teresy Borowskiej 285

Wstęp

Potrzeba i aktualność zagadnień gerontologicznych nie wymagają nawet szerszego uzasadnienia. W epoce ponowoczesnej, w jej fazie płynnej, jak to definiuje Zygmunt Bauman, zmiana dotyczy właściwie każdego aspektu życia jednostkowego, jak i społecznego, zbiorowego. Dramat owego ciągłego przymusu zmienności, ciągłej kreacji siebie, aktualizacji własnej tożsamości, wywołuje w ludziach poczucie niepewności, zagubienia, często rozpaczy i zwątpienia w sens życia.

Doświadczenie własnej egzystencji w płynnej nowoczesności staje się niezwykle bolesne, szczególnie dla człowieka starego. Tradycyjnie ukształtowane wartości, doświadczenia życiowe i sposoby realizowania codzienności, w zetknięciu z erozją dotychczasowych warunków życia społecznego, w tym zwłaszcza rodzinnego, z podważeniem mądrości wynikającej z wieku człowieka i jej nieprzydatności wobec nowych wyzwań cywilizacyjnych, stają się dla ludzi starych nie tylko uciążliwym, ale i brutalnym bagażem. Wzorce starzenia się i przeżywania własnej starości wymagają reinterpretacji oraz wypracowania własnego, nowego, adekwatnego do ponowoczesnej cywilizacji, modelu starości. Człowiek stary staje zatem przed wyzwaniami, jakie nigdy wcześniej nie były jego udziałem.

Czy istnieje możliwość wsparcia człowieka starego w tych dramatycznych wysiłkach? Jakie jest miejsce edukacji w tym procesie? Czy edukacyjne oferty — z jednej strony — odpowiadają potrzebom ludzi starych, a z drugiej — czy ludzie starzy postrzegają edukację jako przestrzeń szukania odpowiedzi wyjaśniających i ułatwiających zrozumienie własnej

egzystencji, losu i godności własnego życia? Zagadnienia te wymagają także spojrzenia z perspektywy historycznej i poszukiwania odpowiedzi na pytania: Czy i jak edukacja podejmowała próby włączania ludzi starych w zakres swoich oddziaływań? Czy było w niej miejsce dla ludzi starych? Czy jest historia edukacji ludzi starych, czy tylko historia starości? Czy historyczna refleksja nad edukacją ludzi starych dostarcza nam wzorów, inspiracji, czy też raczej stanowi przestrozę grzechu zaniedbania i lekceważenia ludzi starych?

Wokół wymienionych zagadnień, ale także i innych łączących się z tematem, wynikających z doświadczeń badawczych Autorów i Auterek, przebiega dyskusja i wymiana myśli w oddawanym do rąk Czytelników kolejnym tomie „Chowanny”. Zamierzeniem naszym jest ukazanie problemu edukacji wobec starości w różnych kontekstach i w różnych perspektywach naukowych. Autorzy artykułów reprezentują różne ośrodki akademickie w naszym kraju — Białystok, Bydgoszcz, Katowice, Kielce, Kraków, Łódź, Olsztyn, Poznań, Wrocław — oraz różny sposób ujmowania zagadnień określonych tytułem tomu.

Artykuły podzielone zostały na cztery grupy problemowe. Od szerokiego spojrzenia na edukację i jej znaczenie w procesie starzenia się i starości, poprzez ukazanie różnorodnych form aktywności edukacyjnej ludzi starych, wynikających z wyzwań społeczeństwa wiedzy, w tym — szczególnie istotnych wobec zagrożenia wykluczeniem społecznym ludzi starych, do — subdyscypliny pedagogiki/andragogiki — geragogiki jako nauki podejmującej problematykę edukacji ludzi „trzeciego wieku”.

Agnieszka Stopińska-Pajak

W 2009 roku nakładem

Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego

ukazały się następujące publikacje z dziedziny pedagogiki i psychologii:

Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim. Studia, rozprawy, przyczynki
Red. Wiesława Korzeniowska, Andrzej W. Mitas, Andrzej Murzyn, Urszula Szuścik

Zdrowie psychiczne uczniów — różne konteksty i odniesienia
Red. Zofia Dołęga, Maria John-Borys

„Chowanna”. Tom jubileuszowy: *Modalne aspekty treści kształcenia*
Red. Wojciech Kojs

Ewa Wysocka
Doświadczenie życia w młodości — problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania.
Próba opisu strukturalno-funkcjonalnego

„Chowanna” T. 1(32): *Terapia pedagogiczna*
Red. Adam Stankowski

Ewa Jarosz
Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna. Wyd. 2

Psychologia zeznań świadków (w ćwiczeniach)
Red. Jan M. Stanik, Agnieszka Roszkowska

Katarzyna Krasoń, Andrzej Czerkawski
Słonność emergencyjna dzieci i adolescentów. Utopia socjoempatycznej podmiotowości,
zachowania ryzykowne a potencjał ekspresyjny spotkania

Nr indeksu 330566
PL ISSN 0137-706X

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.cceol.com

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Redaktor
KATARZYNA WIĘCKOWSKA

Projekt okładki
i szaty graficznej
BEATA MAZEPA-DOMAGAŁA

Redaktor techniczny
BARBARA ARENHÖVEL

Korektor
MIROSLAWA ŻŁOBIŃSKA

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 280 + 50 egz. Ark. druk. 18,5 + wklejka.
Ark. wyd. 19,5. Papier offset. kl. III, 80 g   Cena 30 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Zasady opracowania materiałów

1. Redakcja przyjmuje teksty nigdzie dotąd nie publikowane.
2. Nadsyłane prace będą recenzowane, a następnie omawiane na posiedzeniach Redakcji, która podejmie decyzję w sprawie zakwalifikowania ich do druku. O decyzji Redakcji Autor zostanie poinformowany. W przypadku niezakwalifikowania artykułu do druku zostanie on zwrócony Autorowi. (Prace realizowane między innymi w ramach grantu powinny być opatrzone informacją o rodzaju, numerze i tytule problemu badawczego).
3. Objętość tekstu nie może przekraczać 16 stron maszynopisu, łącznie bibliografią, przypisami, tabelami, rysunkami. Wyjątek od tej zasady stanowią jedynie artykuły zamówione.
4. Materiały przekazane do redakcji powinny zawierać:
  - komputerowy wydruk tekstu wraz z dyskietką, ewentualnie maszynopis tekstu (znormalizowany, w dwóch egzemplarzach) wraz z bibliografią (uporządkowaną alfabetycznie, w układzie nazwisko/data),
  - tabele, rysunki (wydruk oraz dyskietka, ewentualnie wykonane starannie na kalce technicznej, opisane, w jednym egzemplarzu),
  - streszczenia w języku polskim i w języku angielskim,
  - przypisy: bibliograficzne (podane w tekście głównym, umieszczone w nawiasach w układzie nazwisko/data), rzeczowe (opatrzone cyfrą odpowiadającą numeracji ciągłej przypisów w tekście głównym, napisane na oddzielnej stronie),
  - informacje o Autorze (imię i nazwisko, tytuł, stopień naukowy i zawodowy, specjalność, stanowisko i miejsce pracy, aktualnie pełnione funkcje w stowarzyszeniach i towarzystwach krajowych i zagranicznych, adres do korespondencji, adres domowy, numer telefonu).

Warunki prenumeraty

Warunkiem regularnego otrzymywania „Chowanny” jest złożenie zamówienia na prenumeratę roczną. Cena każdego z tomów wyniesie 30 zł.

Zamówienia prosimy wysłać pod adresem:

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
UL. BANKOWA 12B, 40-007 KATOWICE
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl
tel. (032) 359-15-70

Bieżące numery można nabywać bezpośrednio w księgarni Wydawnictwa ul. Bankowa 12 (budynek rektoratu) lub zamawiać korespondencyjnie.

Subscription orders for all the magazines published in Poland available through the local press distributors or directly through the:

Foreign Trade Enterprise
ARS POLONA
Krakowskie Przedmieście 7, 00-950 Warszawa, Poland
Bank Account: Bank Handlowy SA w Warszawie 201061-710-1310

Księgarnia Wysyłkowa
„LEXICON”
Maciej Woliński
skrytka pocztowa 957, 00-950 Warszawa 1
tel./fax (022) 625-01-29, (022) 648-41-23
e-mail: lexicon@medianet.pl

KOLPORTER SA
ul. Strycharska 6
25-659 Kielce